

ROLUL ȘTIINȚEI DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC ÎN REFORMAREA INSTITUȚIEI JURIDICE INTERRAMURALE NEUTRALITATEA PERMANENTĂ A STATULUI

**Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei
dorulolga@yahoo.com**

Rezumat: Fiind consacrată, deși într-o formă incipientă, în lucrarea lui Hugo Groțius „De jure belli ac pacis” din anul 1625, instituția neutralității statelor a evoluat considerabil până în zilele noastre. În doctrina occidentală apar tot mai mulți autori care afirmă că neutralitatea nu mai este instituție, ci ramură de drept internațional public. Evident, asemenea afirmații le calificăm ca fiind pripite, or, această categorie juridică nu beneficiază de toate trăsăturile unei ramuri de drept. Totodată, conținutul complex al neutralității ne permite să afirmăm că astăzi neutralitatea permanentă a statelor este o instituție interramurală, fiind comună dreptului internațional public, precum și dreptului constituțional.

În pofida faptului că astăzi suntem martorii unui număr impunător de conflicte armate cu sau fără caracter internațional, fapt care readuce în atenția societății internaționale rațiunea și beneficiile statutului de neutralitate, actorii de drept internațional, dar și savanții, instituțiile de cercetare nu-i acordă atenția cuvenită, aceasta justificându-se în mare parte prin numărul nesemnificativ al statelor care au adoptat statutul de neutralitate permanentă.

Estimăm util să semnalăm necesitatea investigațiilor științifice a conceptului de neutralitate, or, reglementarea neutralității în timp de război (prin cele două convenții de la Haga din anul 1907) este, în prezent, depășită. Contextul globalizării vieții internaționale, configurația actuală a sistemului internațional, precum și provocările la pacea și securitatea internațională necesită un cadru juridic adecvat inclusiv în materia neutralității statelor.

Cuvinte cheie: neutralitate, neutralitate permanentă, statut juridic, securitate internațională, doctrina dreptului internațional public.

Resume : Etant consacré, d'une façon incomplète par Hugo Grotius dans son œuvre la plus célèbre „De jure belli ac pacis” de 1625, l'institution de la neutralité des états a évolué considérablement jusqu'à nos jours. Dans la doctrine occidentale apparaissent beaucoup d'auteurs qui affirment que la neutralité n'est plus une institution, mais est devenu déjà une branche du droit international public. Evidemment, telles affirmations sont qualifiées comme précipites, or, ce concept juridique ne bénéficie pas des traites caractéristiques pour une branche de

droit. Néanmoins, le contenu complexe de la neutralité nous permet d'affirmer qu'aujourd'hui la neutralité permanente des états est une institution commune pur plusieurs branches du droit et surtout pour le droit international public et le droit constitutionnel.

Néanmoins le fait qu'aujourd'hui nous sommes des témoins d'un nombre considérable des conflits armés, ce qui amène dans l'attention de la société internationale la ration et les bénéfices du statut de neutralité, les acteurs du droit international et les doctrinaires, les institutions de recherche n'octroient pas l'attention nécessaire, ceci étant justifié par le nombre insignifiant des états qui ont adopté le statut de neutralité permanente.

On considère utile de signaler la nécessité des investigations scientifiques du concept de neutralité, or, la réglementation de la neutralité dans le temps de guerre (par les conventions de la Haye de 1907) est dépassé dans nos jours. Le contexte de la globalisation de la vie internationale, la configuration actuelle du système international, ainsi que les provocations à la paix et la sécurité internationale nécessitent un cadre juridique adéquat y inclus dans la matière de la neutralité des états.

Mots-clés: *neutralité, neutralité permanente, statut juridique, sécurité internationale, doctrine du droit international public*

În literatura de specialitate, instituția neutralității este examinată tradițional la capitolul „Subiectele dreptului internațional public”, cum sunt manualele de drept internațional public ale lui O. Balan și E. Serbenco, I. Diaconu, D. Popescu, A. Năstase și F. Coman, A. Preda-Mătășaru, autorii considerând-o drept statut juridic care implică obligații specifice pentru state - subiectele primare a dreptului internațional public. Un alt grup de autori examinează instituția neutralității la capitolul drept internațional umanitar, cum ar fi manualele de drept internațional public, aparținând autorilor: L. Takacs și M. Niciu, Iu. Kolosov, K. Becheașev, P. Biriucov ș.a, opțiunea fiind fundamentată, în opinia noastră, pe ideea expusă în nenumărate rânduri în literatura de specialitate precum că neutralitatea este o stare intermediară între război și pace. În acest context, estimăm util să invocăm studiul pertinent realizat de către profesorul N. Osmochescu „*Neutralitatea permanentă – instituție de drept constituțional și de drept internațional public*”, care susține, după cum rezultă și din denumirea articolului, că instituția neutralității este formă comună a ambelor sisteme de drept – drept constituțional (intern) și drept internațional public. [1, p. 2]

În marea lor majoritate lucrările științifice în materia neutralității au fost elaborate în secolul trecut. Monografiile „*Нейтралитет и неприсоединение*” (1965) aparținând autorului rus B. Ganiușchin, „*Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security*” (1989) de John F. L. Ross,

„*Neutrality and small states*” (1990) de Efraim Karch nu reflectă aspectele neutralității din zilele noastre.

Necesitatea investigațiilor doctrinare în materia neutralității, rezidă și în faptul, că astăzi în doctrină nu se reușește a fi definită exhaustiv noțiunea de neutralitate. Astfel doctrinarii încearcă să degajeze anumite principii sau norme interpretând tratatele care constituie sursa principală a istoriei raporturilor juridice interstatale. Ei insistă asupra unui element anumit, plasându-se fie de partea neutrului, fie de partea beligerantului. Studiază efectele neutralității unui stat în raport cu un individ sau cu un grup. Ei demonstrează aspectele pur militare ale neutralității sau repercursiunile sale economice. Se situează, în general, într-un loc determinat în spațiu și într-un moment precis în timp. Sunt în capacitatea de a uni într-un singur „fluviu” diversele curente, deoarece nu sînt în fața unei noțiuni pur juridice. [2, p. 11]

În acest context, considerăm că astăzi este absolut necesar un studiu al instituției neutralității permanente, care va culmina cu codificarea materiei. Necătfînd la faptul că conceptul de neutralitate permanentă există deja aproximativ două secole, în doctrina dreptului internațional continuă disputele cu privire la natura juridică și conținutul acestui statut precum și referitor la drepturile și obligațiile ce decurg din statutul de neutralitate permanentă. Considerăm oportun să fie dezvoltate investigațiile doctrinare în materia statutului juridic de neutralitate permanentă, deoarece la moment nu există un tratat internațional care ar codifica instituția respectivă. Or, în ultimul timp suntem martorii unor evoluții și schimbări dramatice care într-o oarecare măsură periclitizează securitatea internațională și anume multiplicarea conflictelor armate, atingerile aduse mediului înconjurător, terorismul etc. Răspunsul la aceste amenințări este posibil doar prin cooperarea internațională. Iar statutul de neutralitate permanentă ne oferă acel mijloc specific de menținere a securității internaționale.

Doctrinarii contemporani consideră că politica de neutralitate reprezintă un factor esențial în lupta pentru pace și suveranitatea națională.[3, p.17] Aceasta este redefinită periodic în dependență de contextul politic și în materie de securitate. Definind aceste două concepte, nu putem omite corelația strînsă care a existat de la origini între ele, și anume, instituția neutralității a fost conturată prin experiență și chiar dacă evoluția a determinat modificarea sa în mai multe ori, anume demersurile politicii de neutralitate au inclus în sine noile reguli.[4, p. 552] Această interdependență se vede și din conținutul Mesajului Consiliului federal al Elveției în atenția Adunării federale referitor la aderarea Elveției la Societatea Națiunilor din 4 august 1919: „*Politica de neutralitate desemnează atitudinea unui stat neutru în afacerile care nu sunt reglementate de dreptul neutralității, însă asupra căror neutralitatea exercită o influență indirectă.*” [5, p. 14]

Cert este faptul că astăzi, neutralitatea a devenit un concept preponderent politic, ce provoacă efecte juridice atât în timp de pace, când se pretinde că toate

părțile aflate în conflict vor fi tratate imparțial, cât și în timp de război. Neutralitatea este pe cale să devină, dacă nu a devenit deja, o atitudine facultativă pe care statele terțe și-o rezervă pentru a o adopta în funcție de împrejurări și independent de calitatea formală a conflictului.

Putem susține că reglementarea neutralității în timp de război este, în prezent, depășită. Convențiile de la Haga exprimau voința anumitor state, în special din Europa, și au fost adoptate în condițiile când dreptul internațional recunoștea războiul ca un drept fundamental al statelor și ca un mijloc de soluționare a diferendelor internaționale. [6, p. 302] Suplimentar, reglementarea detaliată din anul 1907 se datorează intervenției marilor puteri navale care subit le-au simțit necesitatea, deoarece pentru prima dată ele fuseseră neutre într-un război maritim, războiul ruso-japonez din anul 1904-1905. Din acel moment dreptul neutralității a evoluat profund. Pe de o parte, caracterul total și în special aspectele economice ale războaielor moderne au condus spre o „fărămițare” ale drepturilor neutrilor. Pe de altă parte au apărut situațiile intermediare între neutralitate și beligeranță; fiind desemnate prin expresia neutralitate diferențiată în calitate de antonim al neutralității integrale clasice. Diferențiată sau integrală, această neutralitate ocazională, pe timpul unui conflict și voluntară este totalmente diferită de neutralitatea permanentă, care este o obligație juridică. [7, p. 941-942]

Autorii, dezvoltând, în special, conținutul neutralității permanente pornesc de la teze consacrate în doctrina dreptului internațional public, demonstrate de practicile seculare a statelor. Astfel, **instituția neutralității** reprezintă ansamblul regulilor de drept internațional public pe care statele neutre și statele beligerante sînt obligate să le respecte în cazul conflictelor armate internaționale sau conflictelor armate interne internaționalizate. Aceasta ar presupune faptul că statele neutre trebuie să rămînă în umbra conflictului și să aibă obligația de imparțialitate și abținere. În practică, aceste reguli nu limitează decît foarte puțin libertatea de acțiune a statelor neutre. Putem evidenția următoarele trăsături ale instituției neutralității:

Originea neutralității este în mare parte cutumiară, însă există cîteva convenții care consacră această instituție juridică. Astfel, Convențiile de la Haga din anul 1907 cu privire la drepturile și obligațiile statelor neutre pe timp de război terestru și maritim reprezintă izvoarele dreptului internațional al neutralității.

Această instituție este aplicabilă doar conflictelor armate interstatale. Ea nu este aplicabilă, cu anumite rezerve, conflictelor armate fără caracter internațional.

Statutul de neutralitate nu contravine măsurilor de constrângere pe care poate să le aplice Organizația Națiunilor Unite față de un stat care a încălcat dreptul internațional.

Stabilind fundamentul conceptului de neutralitate a statelor, savanții propun propriile ”formule” ale neutralității. Din păcate, astăzi interpretând conținutul

statutului de neutralitate juriștii și liderii politici ajungând pînă la afirmații radicale, uneori absurde.

În această ordine de idei, la 11 septembrie 1931, M. de Madariaga a declarat de la tribuna Adunării Societății Națiunilor: „*Nu mai există neutralitate*”. Afirmație prematură. Vom vedea, pe parcursul studiului că aceasta nu corespunde realității. Indubitabil, neutralitatea a cunoscut urcușuri și coborîri. După Primul Război Mondial, odată cu crearea Societății Națiunilor, s-a simțit un declin al neutralității. Aceasta se explică prin faptul că în general neutralitatea și solidaritatea sînt două concepte dificil de conciliat, și cu atît mai mult, în particular, statutul de neutralitate și mecanismele de securitate colectivă sînt concepte radical opuse în teoria pură a dreptului internațional.

Ținem să amintim că de-a lungul istoriei civilizației umane, neutralitatea pronunțată de nenumărate ori cu ocazia diferitor evenimente de către politicieni și juriști și calificată deseori ca fiind “criminală” sau “imorală”, apogeul acestei atitudini negative fiind marcat de cuvintele lui Napoleon al III-lea, care numea neutralitatea: „*un lucru excelent ... pe timp de pace*”, [8, p. 41] precum și necătfînd la faptul că statutul de neutralitate era condamnat sau, cel puțin, neluat în considerație, această instituție a dreptului internațional a demonstrat o abilitate remarcabilă de supravețuire în cadrul relațiilor internaționale. În acest context, respingem categoric tentativele de aplicare a maximei lui Loysel, ale unor autori care tratează neutralitatea: „*Qui ne peut et n'empêche pêche*” [9, p. 39] (trad. Cine nu poate și nu împiedică, contribuie.), ca fiind complet nefondate, fapt care ce va fi demonstrat pînă la finele acestui studiu.

Ab initio neutralitatea se manifesta exclusiv prin neparticiparea statelor la conflictele armate în desfășurare. Anume din acest motiv pînă nu demult în doctrina dreptului internațional erau studiate și elaborate în esență problemele neutralității în timpul războiului. Astăzi, însă, conținutul neutralității a evoluat și a completat esențial concepția neutralității, care produce efecte și pe timp de pace, presupunînd deja acțiuni active ale statelor neutre în lupta pentru menținerea păcii. Aceasta însă nu se limitează doar la neparticiparea în blocurile militare. Anume din aceste considerente, statutul de neutralitate se atribuie la categoria de principii care au dobîndit un caracter pozitiv, alături de principiul neamestecului în afacerile interne ale unui stat, regulile referitoare la relațiile diplomatice, principiul *pacta sunt servanda* și multe altele.

Este necesar să precizăm faptul că statele neutre nu sunt neutre în afacerile legate de pace și război, ele optînd pentru dezvoltarea relațiilor amicale între state, menținerea păcii și securității internaționale. Mai mult ca atît, experiența celor două războaie mondiale a demonstrat că neutralitatea în forma sa inițială nu mai este posibilă. În momentul în care statele sunt amenințate de un război, atitudinea de indiferență din partea lor va fi una irațională. În situația în care nu există o amenințare de război, atitudinea de indiferență poate încuraja statul care se

pregătește de război. Și dacă conflictul este declanșat, indiferența favorizează extinderea conflictului, iar neutralitatea nu mai reprezintă un simbol de pace. Anume din considerentele expuse mai sus, considerăm ca fiind cel puțin irelevantă teza expusă de M. Hymans, fostul ministru de Afacerilor Externe al Belgiei: „*Neutralitatea este egoism*”. [9, p. 36]

Pentru a conchide, dorim să reamintim că potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul ”reformă” semnifică transformare politică, economică, socială, culturală, cu caracter limitat sau de structură, a unei stări de lucruri, pentru a obține o ameliorare sau un progres; schimbare în sânul unei societăți (care nu modifică structura generală a acelei societăți) [10]. Insistăm asupra celei din urmă precizări, reformarea instituției juridice a neutralității nu trebuie să afecteze natura juridică a neutralității statelor. Astfel, considerăm că evoluțiile doctrinare contemporane în materia neutralității statelor nu pot submina fundamentul și însăși rațiunea conceptului. Rolul doctrinei contemporane este nu de contesta existența unui model ideal al statutului de neutralitate în lumea contemporană, ci de a-l concilia cu provocările existente în actuala configurație a sistemului internațional, cum sunt: globalizare, securitate și pace internațională.

Referințe bibliografice:

1. Osmochescu N., Neutralitatea permanentă – instituție de drept constituțional și de drept internațional public (studiu comparat). Revista națională de drept nr. 2, 2005. p. 3, 64 p.
2. Bacot, B., Des neutralités durables : origine, domaine et efficacité; Librairie du Recueil Sirey. Paris, 1943. 402 p.
3. Ганюшкин Б.В., Нейтралитет и неприсоединение; «Международные отношения». Москва, 1965. 234 с.
4. Reuter P., Droit international public; Presses universitaires de France. Paris, 1958. 596 p.
5. Lange M., L’Autriche: un Etat neutre dans l’Union Européenne; L’Harmattan. Paris, 2006. 146 p.
6. Takacs L., Niciu M. I. Drept internațional public; Editura didactică și pedagogică. București, 1976. 320 p.
7. Quoc Dinh N., Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999. 1456 p.
8. Regnaut H., Des effets de la neutralité perpetuelle en temps de paix, Thèse pour le doctorat soutenue le mardi 14 juin 1898; V. GIARD & E. BRIERE. Paris, 1898. 107 p.
9. Birr G., Fortune et Infortune de la neutralité, Thèse pour le doctorat soutenue le 28 mars 1939; IMPRIMERIE LES PRESSES MODERNES. Paris, 1939, 183 p.
10. www.dex.ro (vizitat 10.04.2016)

Prezentat la: 16.02.2017